

Мирончук Н.М. Гуманізація взаємодії вихователя і вихованців за педагогічним доробком В. Сухомлинського // Гуманізація педагогічної взаємодії у творчості Василя Сухомлинського: зб. наук. праць / за заг. ред. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 129-133.

Наталія Мирончук

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка

***Гуманізація взаємодії вихователя і вихованців за педагогічним доробком
В. Сухомлинського***

Взаємодія вчителя й учня є основою педагогічного процесу, головним знаряддям, за допомогою якого він передає надбання суспільного досвіду та зразків культури, норм, цінностей, безпосереднім носієм яких він є. Педагог здійснює вирішальний вплив на формування психологічного клімату в колективі, характер міжособистісних взаємин школярів, їхньої довіри до вчителя. Гуманізація педагогічної взаємодії у виховному колективі вимагає глибокого удосконалення педагогічного процесу в напрямку підвищення культури морально-емоційних взаємин між вихователем і колективом, між вихователем і особистістю кожного вихованця. Завдання вихователя полягає в тому, щоб створити середовище емоційно-комфортного почування дитини, організувати її спілкування згідно норм гуманістичної моралі.

Питання гуманізації взаємин педагога і вихованців знайшли активне відтворення в історико-педагогічній науці, зокрема в поглядах Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Дістервега, К. Ушинського, С. Русової, Я. Корчака та інших. Гуманне ставлення педагога до дитини є стрижнем педагогічної системи В. Сухомлинського.

Мета статті полягає у виділенні окремих характеристик гуманістичної взаємодії педагога і вихованців.

Системоутворюючим елементом процесу виховання є педагогічна взаємодія. Структурними компонентами педагогічної взаємодії є всі елементи цілісного виховного процесу: мета (педагогічна задача); суб'єкти взаємодії; активність щодо реалізації внутрішніх суттєвих сил суб'єктів взаємодії; матеріальні, соціальні й духовні цінності взаємодіючих сторін; соціальні норми, за якими організується взаємодія; соціально-психологічна ситуація, в якій вона відбувається; особистісно-розвивальний її результат [1, с. 33].

У педагогічній взаємодії багатоаспектне діяльнісне спілкування педагога і вихованця має характер договірних відносин, що дає змогу діяти адекватно до реальної ситуації, розвиваючи її в потрібному руслі, з урахуванням істинних інтересів

особистості вихованця та співвідносно до вимог, які незаплановано виникають у процесі навчання й виховання.

Особливістю творчої діяльності педагога є те, що він реалізує свої особистісні й професійні творчі потенції засобами творення особистості вихованця. Без творчості немає натхненної педагогічної діяльності та активної взаємодії між педагогом і учнем. Учитель самостійно конструює оригінальні, педагогічно доцільні прийоми взаємодії.

Педагог пробуджує особистість у своєму учневі, його людяність, стаючи співтворцем її духу, торкаючись найбільш особистих сторін самопроявів людини. Вплив – це той психологічний механізм, через який учитель взаємодіє зі своїм учнем. Вплив не передбачає жодного насильства над індивідуальністю людини, він є благородним і за формою, і за змістом й здійснюється як взаєморозкриття суб'єктивних світів педагога та учня, в якому обидва щирі й обидва суб'єктивно цінні, проте спрямовує цей процес педагог.

Будучи одним із суб'єктів виховного впливу на школярів, педагог є організатором їх педагогічної взаємодії з природним, предметним та соціальним середовищем. Головне під час організації такої взаємодії – не лише забезпечення активної позиції вихованців у досягненні цілей і завдань виховної взаємодії, а й створення необхідних соціально-психологічних умов для самореалізації кожним із них своїх духовних можливостей, забезпечення людинотворчого характеру педагогічного процесу.

В. Сухомлинський в основу виховання покладає визнання цінності особистості дитини, прояв уваги до її внутрішнього світу та емоційних почувань. Педагог наголошує на гуманному підході до особистості вихованця, що вимагає організації взаємодії вихователя і вихованця на основі поваги до дитини, врахування її потреб, інтересів та запитів, і закликає всіляко оберігати дитину від грубощів, вольового тиску, дбати про пробудження та стимулювання добрих сил дитини, виховання високих почуттів, піднесення її як особистості.

Сутність процесу виховання педагог бачить у тому, щоб „виробляти, відточувати в людини здатність бути виховуваною. А здатність бути виховуваною – це чутливість душі, чутливість серця вихованця до найтоншого відтінку слова вихователя, до його погляду, до руху, до посмішки, до задумливості й мовчазності...” [2, с. 494]. Здатність до виховуваності, на думку педагога, пов'язана з умінням дитини ставитися до себе певним чином, визначати для себе вимоги, панувати над своїм сумлінням.

Найвагомішим виховним чинником, на переконання педагога, є особистість учителя. Саме тому йому повинні бути властиві такі риси, як чесність, емоційна культура, дієвість слова, людяність, доброта, правдивість, тактовність, віра у можливості вихованця, висока освіченість та авторитет, який твориться єдністю вчинків, поведінки й слова вихователя.

Ідея гуманного ставлення до дитини відчутна в кожній із ста порад В. Сухомлинського. Здоров'я і повнота духовного життя вчителя напряду залежить від його ставлення і до себе, і до своїх вихованців. Як відомо, педагогічна праця, – це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Тому одне з найнеобхідніших умінь педагога – це вміння володіти собою, тримати себе в руках, гальмувати щоденні й щогодинні збудження, уміти тамувати роздратування й виявляти почуття гумору.

Гуманне ставлення педагога до учнів визначає духовне багатство педагога і педагогічного колективу, найбільшою цінністю діяльності яких є людина: „Ми творимо Людину, як скульптор творить свою статую з безформного шматка мармуру: десь у глибині цієї мертвої брили лежать прекрасні риси, які потрібно добути, очистити від усього зайвого” [3, с. 478]. Творення людини вимагає високого рівня сформованості духовної культури педагога, сферу духовного життя якого визначають і педагогічні інтереси, й інтерес до художньої літератури, музичної культури, особисті захоплення.

Джерелом творчої енергії, здоров'я вихователя і вихованця педагог визначає оптимізм, віру у вихованця. „...Створюйте світлі життєрадісні мелодії в музиці дитинства, від якої залежать здоров'я, сила вашого духу, стан вашого серця. Ваш рояль і ваш нотний зошит, де ви пишете музику дитинства, ваша диригентська паличка, яка керує мелодіями, – ... оптимізм. Пам'ятайте, що немає серед дітей, підлітків, юнаків і дівчат зловмисників, а якщо і з'являються інколи такі – один на тисячу, на десять тисяч осіб, – ... їх виліковують добро, людяність, ... оптимізм” [4, с. 429]. Головним тонусом взаємин педагога і дітей, атмосферою життя дитячого колективу мають бути розумна доброта і доброзичливість.

В „Етюдах про комуністичне виховання” [5] В. Сухомлинський незамінним інструментом впливу на душу вихованця визначає слово вчителя. Мистецтво виховання передбачає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця. Умовою дієвості слова вихователя учений визначає широкий зміст та різноманітність цілей звертання слова педагога до вихованців, уміти вдало підібрати емоційний відтінок слова, враховуючи при цьому ставлення вихованців до норм моралі, до інших і самих себе, їх здатність критично ставитися до своїх недоліків. Педагог пропонує низку виховних методів і прийомів, обґрунтовуючи умови їх ефективного застосування: роз'яснення моральної істини, навіювання, заохочення, покарання, спонукання, вияв недовір'я, уведення у світ боротьби моральних ідей, сократичний прийом активізації мислення вихованців за допомогою виявлення протилежних ідей, тенденцій.

Усі засоби виховного впливу є ефективними лише остільки, наскільки створене і постійно збагачується середовище, яке виховує людину: світ речей, вчинки старших, особистий приклад учителя, загальний моральний тонус життя шкільного колективу – тобто необхідне гармонійне поєднання слова і середовища. „Слово безсиле без середовища..., а потрібне для виховання середовище неможливе без слів” [3, с. 549].

Важливий елемент середовища – людяність, гуманність відносин між вихователем і вихованцями, старшими і молодшими школярами, між ровесниками. Педагог закликає до утвердження в шкільному середовищі поваги людської гідності, взаємного довір'я між вихователем і вихованцями, віри в людину.

Обґрунтовуючи практичну необхідність гуманних взаємин між вихователем та дитиною, між самими дітьми і взагалі всіма учасниками виховного процесу, педагог переконливо показав, що найцінніше у дитини — її індивідуальність, неповторність внутрішнього світу, своєрідність здібностей, потенційних можливостей. Виходячи з цього, він визначає гуманістичні принципи педагогіки: пізнання багатогранності дитини; віра в її неповторність і талановитість; визнання природного оптимізму дитини; обережне звернення до її душі й розуму; виховання в учнів почуття людської гідності; людинотворчий характер педагогічної діяльності, співавторство у самотворенні особистості вихованця.

Таким чином, гуманізм педагогічної системи В. Сухомлинського ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її право на свободу і гідність як неповторної індивідуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Киричук О. В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України / О.В. Киричук // Радянська школа. – 1991. – № 5. – С. 33-40.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 5: Статті. – 1977. – 639 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / Сухомлинський В.О. – К.: Рад.шк., 1976. – Т. 4: Розмова з молодим директором школи. – С.393-626.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / Сухомлинський В.О. – К.: Рад. шк., 1979. – Т. 2. – С. 426-432.
5. Сухомлинский В.А. Этюды о коммунистическом воспитании / Сухомлинский В.А. // Народное образование. – 1967. – № 12. – С. 40-43.